

Comunidad Valenciana Opinión y blogs

PODCAST 'Comisión imposible: lo que sabemos sobre la estafa de las mascarillas en Madrid', el podcast de hoy de Juanlu Sánchez

[SOBRE ESTE BLOG](#) ▾

Neus Campillo: “L’obra de Fuster és vigent i plena de debats actuals, entre ells, el feminisme”

“Fuster tenia un pensament molt dinàmic i antidogmàtic. En el seu estil i escrits, tot i que semblara pel to i per una posició distant, que hi havia ”meninfotisme“, no ho era, sinó que suposava una manera profunda d’escriure”.

Lourdes Toledo

Neus Campillo ha dedicat part de les seues investigacions i treballs al feminisme entès com, a més de teoria política i moviment reivindicatiu, una crítica teòrica. Jesús Císcar

Neus Campillo (Sueca,1945) és una de les veus que convé escoltar, no només per la saviesa que li dona l'edat —a més d'una melena blanca llisa i esponjosa— sinó per la serenitat amb què parla, serenitat que transmet també, i, sobretot, pel seu tarannà honest que li permet mirar enrere i reflexionar sobre els errors i els encerts, i això, ben mirat, és una virtut. Neus atresora tantes vivències, aprenentatges i lectures que de vegades en plena conversa fa una pausa molt breu i s'admira en veu alta de tota la feina feta: “quanta feina”, diu, i somriu amb sorpresa i una satisfacció encara ingènua, com si no pogués ni creure's ella mateixa tot el que ha fet al llarg d'aquesta vida.

Neus Campillo és una dona nascuda en plena postguerra, educada en un franquisme hermètic i asfixiant on les dones —les dones que mostraven inquietuds vitals i intel·lectuals com ella— ho tenien molt complicat per a realitzar qualsevol projecte de vida que no fos cosir, cuinar i cantar, a banda d'engendrar criatures, és clar. De fet, les seues dues germanes van seguir aquest camí, natural i de destí en l'universal... Neus, però, li pegà la volta a aquest fat i se'n va sortir. Amb dotze anys va dir a casa seua que volia estudiar. Primer la miraren de gaidó, però a poc a poc l'entengueren i, per sort, no li tallaren les ales. I Neus va estudiar el Batxillerat a les monges de Sueca: “als dotze anys vaig pensar que no podia ser que jo de major no treballara fora de casa... les meues germanes no havien estudiat i jo em demanava... per què les dones no podíem estudiar i treballar.”

PUBLICIDAD

Conta que de joveneta un dia anava pel poble amb els llibres a la mà i un xic se li apropà i li digué: “mira-la, tan major i encara amb llibres”. És clar, el que s'esperava d'ella era que es casara i tota la resta... Però Neus deia que estava casada amb els llibres, i sa mare, d'alguna manera, l'entenia i li mostrava complicitat, encara que s'enfadés molt en assabentar-se que, com a bona estudiant i jove rebel dels anys seixanta, Neus fumava d'amagatotis.

Després d'una conversa de quasi tres hores en la terrassa de la cafeteria de La Nau, a l'antiga Universitat de València, on Neus va estudiar i que tants records li du, estem esgotades però radiant. Avui és un dilluns miraculós, llueix el sol després de molts dies grisos i opacs, i a totes dues se'ns nota en el rostre.

Neus Campillo ha treballat molt en aquesta vida, ha sigut catedràtica de Filosofia i investigadora en l'Institut Universitari d'Estudis de la Dona (IUED) de la Universitat de València, institut que va dirigir des de la seua fundació, el 1994, fins a 1996, i des del qual va impulsar els estudis feministes de les dones i de gènere. En el context del que s'ha anomenat “segona onada” del feminisme Neus Campillo ha dedicat, com a filòsofa i pensadora, part de les seues investigacions i treballs al feminisme entès com, a més de teoria política i moviment reivindicatiu, una crítica teòrica.

És membre del consell de redacció de la revista *L'Espill*, fundada per Joan Fuster el 1979, que va encetar una segona època el 1999, i ha sigut editora d'*Asparkia*, una revista que enfoca els estudis de gènere des d'una perspectiva interdisciplinària. Així mateix, ha col·laborat en diversos llibres col·lectius i ha publicat articles en revistes universitàries i de prestigi. Entre els seus llibres, destaquen obres com ara: *Sócrates y los sofistas* (coautor S. Vegas). (UV 1976), *John Stuart Mill: sobre la libertad*, València (1990), *El feminisme com a crítica* (Tàndem, 1997), *El descrèdit de la modernitat*. (PUV, 2001), i *Hannah Arendt: lo filosófico y lo político* (PUV, 2013).

Doctora en Filosofia per la Universitat de València, fou directora del seu Departament de Filosofia i en jubilar-se, professora emèrita d'aquesta mateixa institució. Avui, però, viu una mica més relaxada, dedicada a llegir i, en gran part, a gaudir dels néts i d'un temps més o menys reposat.

Neus Campillo és una de les veus que convé escoltar, no només per la saviesa que li dona l'edat, sinó per la serenitat amb què parla. Jesús Císcar

Què és per a Neus Campillo el feminisme i amb quin feminisme s'identifica vostè?

Sempre he entès el feminisme com a crítica filosòfica, tot i que durant molts anys es pensava que la filosofia i el feminisme no tenien res a veure. Així ho vaig escriure en un article a la revista *Isegoría*, "El feminismo como crítica filosòfica", i més tard, vaig reprendre aquesta qüestió en *El feminisme com a crítica*, una recopilació d'articles. Per a mi el feminisme té com a objectiu la igualtat entre home i dona, però des d'un punt de vista teòric és important introduir l'element de la crítica. El domini sexual dels homes sobre les dones té múltiples i variades formes d'entendre's i jo volia que aquestes formes no s'interpretaren dogmàticament per separat, sinó que entraren en diàleg unes amb altres. I en els anys vuitanta vam entrar en la dualitat feminisme d'igualtat o de la diferència i aquell era un debat que duia a un cul-de-sac. Per a mi la reivindicació d'igualtat entre nosaltres, homes i dones, no estava renyida amb les diferències que tenim i jo volia eixir del dualisme, o d'una única proposta com a bona, i postulava el diàleg entre les dues propostes, tot i que jo era més afí al feminisme de la igualtat, entès com a reivindicació de drets i la lluita contra el domini sexual dels homes. Sempre que hi haja una base d'igualtat, pot haver-hi apel·lació a la diferència i a la pluralitat, perquè perpetuant-nos en la lògica binària i el dualisme femení-masculí, no aconseguiríem res. En tot cas, aquest debat al voltant de com entendre el feminisme, no era exclusiu del segle XX, sinó que ja des del segle XVIII, des de la Il·lustració, se'n parlava, amb la *Querelle de L'École des femmes*. Les reflexions sobre les excel·lències de les dones o la seua inferioritat no és un debat contemporani, sinó que ja du quatre segles.

Al cap i a la fi nosaltres som filles de la Il·lustració... Nascuda en temps de la Il·lustració, la crítica feminista mostrava ja que sols des del prejudici misogin i no des de la raó es podia sostenir que es deixara fora del concepte de ciutadania la meitat de la humanitat.

I tant, de la Il·lustració i de la Revolució Francesa. El feminisme sorgeix en aquest context i es genera un diàleg paradoxal entre la Il·lustració i feminisme, del qual va parlar Celia Amorós, a qui tant he llegit i admire, una de les primeres pensadores en dur a casa nostra aquestes temes. Aquest és el feminisme històric del qual hem begut i ens ha marcat, el subjecte del qual són dones blanques i heterosexuales bàsicament, però amb el temps han sorgit altres maneres d'entendre el feminisme i de plantejar-se preguntes com ara ¿quin és el subjecte del feminisme? Perquè les dones afroamericanes, les indígenes, o les dones homosexuals es veien apartades d'aquell debat de dones blanques de classe mitjana sobre si les dones havien d'estar dins de la llar o ocupar espais públics. Vist així, no es pot defensar una única manera d'entendre el feminisme, sinó establir aliances i lluites conjuntes, per molt que a primera vista hi haja diferències, i certs punts de conflicte.

En el segle XIX les saintsimonianes parlaven de la lluita obrera i de la ciutadania, era una lluita transversal, i les sufragistes bregaven pel vot de les dones, però en el moment que la lluita per la ciutadania passa a un segon lloc, apareixen problemes i debats nous, com ara la sexualitat i el domini sexual, de la mà de Simone de Beauvoir, o la política sexual, tal com planteja Kate Millet, la dona que va fer que allò personal fos polític. Tots aquests debats sobre la igualtat i la diferència no poden oblidar-se perquè han sigut molt fructífers. A casa nostra, en els anys setanta, o donaves suport a una banda o a l'altra. Però posteriorment vam veure que estàvem totes en el mateix vaixell, i a partir de cert moment, començarem a lluitar conjuntament per l'avortament, pels nostres drets...

Podíem dir que és aleshores quan irromp el feminisme a la societat valenciana i a la Universitat?

És en aquella època que va començar la institucionalització sobre estudis de la dona, de gènere, de feminisme, dins i fora de la Universitat. Jo mateixa vaig començar a ensenyar a la Universitat de València Història de les teories del feminisme, més tard arribarien llibres com *El género en disputa*, de Judith Butler, el 1990 i altres. Mirat en perspectiva, els debats sobre el feminisme són els debats teòrics més complexos i rics dels últims cinquanta anys. Ara bé, abans de l'estudi del feminisme a la Universitat ja hi havia moltes dones que estaven treballant el feminisme radical. Associacions de dones, com ara la Casa de la Dona, així que els moviments feministes no van sorgir precisament de la Universitat. I aquell feminisme radical va dir: deixem la política i fem grups d'autoconeixement entre les dones, entre nosaltres. Es tractava de parlar entre dones, de connectar els problemes comuns, de compartir i conèixer-se millor, i d'ací va sorgir l'Assemblea 8 de març.

La sororitat de la qual tant hem sentit parlar.

Sí, en gran part sí, i de la necessitat d'autoconeixement i coneixement entre nosaltres. I en eixe context jo sempre vaig tenir clar que la pràctica i la lluita feminista no podia estar desvinculada d'una lluita teòrica. No tots els moviments socials i polítics tenen aquesta relació ni tenen el treball polític tan present en la vida i la pràctica, com el feminisme.

Lligat a això, per què el feminisme s'ha fet un lloc tan important en l'àmbit de la filosofia?

Ací cal parlar de Celia Amorós i el seu llibre *Hacia una crítica de la razón patriarcal*, publicat el 1985, perquè aquesta obra va ser fonamental per a la filosofia i el feminisme a Espanya. En ella Celia va introduir amb força en el pensament filosòfic espanyol una temàtica que no estava en l'Acadèmia, el feminisme i la teoria feminista com a teoria crítica. A partir de Celia i el seu llibre, començaren a passar moltes coses. Ella va ser una filòsofa fonamental, en la filosofia espanyola, en general, i també en la filosofia feminista.

Quina relació ha tingut vostè amb Cèlia Amorós?

Vam ser molt amigues, i per a mi ella va ser clau. La vaig conèixer quan jo estava fent el primer curs de Filosofia i ella, que estudiava el darrer any, donava una conferència sobre "L'alienació en Marx". Aní a escoltar-la i li vaig demanar documentació. Ella va començar a treballar en el departament de Lògica, i jo de Filosofia, i va fer una tesina sobre Sartre. Amb el temps, totes dues vam treballar Sartre, i vam acabar tenint aquella vinculació. Després, Celia anà a Madrid i cadascuna va seguir una trajectòria, i a partir del seu llibre *Hacia una crítica de la razón patriarcal*, la vaig presentar a València el 1989 i començarem una relació. Després ella em va convidar al seu Seminari de Madrid, i a donar conferències i a poc a poc vam establir una relació fructífera. Allà vaig conèixer feministes com Ana de Miguel, Rosa Cobo. Vam començar a col·laborar i li vaig demanar permís per fer el seminari a València amb estudiants, el de Madrid era per a professors i alguns doctorands.

"Fuster sempre ens va tractar, a les dones que ens hi apropàvem, en un pla d'igualtat. El que passava és que en aquella època els ambients eren molt masculins, però ell era molt respectuós i ens mostrava reconeixement", explica Neus Campillo. Jesús Císcar

Neus, d'on li va vindre a vostè aquesta rampellada d'estudiar i fer-se filòsofa en una època tan grisa, esquerra i amb tot en contra?

Doncs mira, als dotze anys vaig pensar que no podia ser que jo de major no treballara, les meues germanes no havien estudiat i jo em demanava... per què les dones no podíem estudiar i treballar. Així que vaig estudiar el Batxillerat a Sueca i als 18 anys vaig anar a València a estudiar Filosofia, i allà ja vaig llegir *El segon sexe*, de Simone de Beauvoir i així vaig arribar al feminisme, per la teoria. Però a mi em veien al poble com una *loca* que m'havia pegat pels llibres i fumava, i no m'entenien. Jo investigava sobre feminisme, però era una recerca al marge de l'Acadèmia, i ni tan sols veia jo possible en aquell moment introduir aquestes temes i llibres en la Universitat, i ací és on el llibre de Celia Amorós em va obrir els ulls i un àmbit i em vaig dir: "Ací què estem fent?". En aquell moment jo ensenyava Història de la Filosofia Moderna i vaig entrar al Feminisme com un debat polític, unit a la filosofia. I hi vam crear un seminari interdisciplinari d'investigacions, inspirat en el Seminari sobre la Il·lustració que havia creat Celia Amorós en la Complutense a Madrid, i en el de l'Autònoma de Barcelona. I a poc a poc, en els anys noranta vam posar en marxa l'Institut d'Estudis de la Dona, que jo vaig dirigir, amb companyes com Isabel Morant, Anna Aguado, Maria Lluïsa Moltó, Isabel Martínez Benlloch, entre altres. I cadascuna, des del nostre àmbit, ens vam posar a planificar estudis feministes i a entrellaçar la filosofia amb estudis de gènere, tant Fina Birulés des de Barcelona, en l'àmbit de la diferència, com Celia, des de l'àmbit de la igualtat. Es tractava de no fer batalles excloents, sinó de confluència, tot i respectar els diferents punts de vista.

Tot això ocorria als anys vuitanta i noranta, i jo em demane si no estem, en alguns aspectes, en un moment de regressions diverses, respecte als avenços aconseguits per la lluita feminista?

En la lluita feminista i en altres àmbits el que s'assoleix no és per a sempre. No hi ha un estat en què tot estiga per a sempre. I ací la meua lluita política està connectada amb Hannah Arendt, en el sentit que la pluralitat és fonamental en la política. L'essència de la política està en la interrelació entre les persones, i mai hi ha una situació en què hi haja una uniformitat, i per això hi ha política, perquè hi ha enfocaments diferents. I en la història hi ha moments en què s'assoleixen objectius i moments en què anem enrere i sempre cal lluitar per preservar els objectius aconseguits. El que ha passat també en la segona meitat del segle XX és que les dones han avançat i s'han incorporat a molts àmbits per necessitat pura, com ara la revolució algeriana o a Nicaragua, però una vegada aconseguits els objectius militars i polítics, les dones passaven a un segon, tercer o quart lloc. A Espanya això va ser brutal, acabada la Guerra Civil, després d'un moment d'aconseguir avenços el retrocés va ser demolidor. Els canvis polítics estan molt lligats a les necessitats socioeconòmiques, i acabada la II República, el triomf del franquisme en aquest sentit va ser total en esborrar tot allò, els avenços aconseguits. Ningú no se'n recordava ja, del que havíem aconseguit per a les dones.

Em fa pensar en tot el que planteja Betty Friedan en *La mística de la feminitat*. En aquell cul-de-sac en què es troben les dones blanques de classe mitjana després de la II GM, quan els homes tornen del front i elles, que havien estat a les fàbriques i els despatxos, regressen massivament a la llar, sense més. Comença per a elles una època en què, com a molt, podien aspirar a la felicitat d'una rentadora, una aspiradora etc..

Exacte! El manteniment dels estereotips de gènere i la perpetuació dels models està molt lligat a la persistència de la violència contra les dones. Jo els deia als meus alumnes: “vosaltres no sabeu, no teniu ni idea, del que és la normativitat, la incrustació del model femení i masculí de la manera més natural i inqüestionable, tal com el vam viure la meua generació.”

Canviem ara de tema. Vostè és membre del Consell de Redacció de *L'Espill*. Com valora la continuïtat d'aquesta revista i el paper que ha tingut?

L'Espill és una revista de molt alt nivell. Quan va aparèixer la segon època veia problemàtic que poguera resistir tant, però gràcies al treball exhaustiu d'Antoni Furió i Gustau Muñoz, entre altres, ha pogut continuar eixint tots aquests anys. Trobe que va ser fonamental que obriren la revista a diferents vessats, i que l'interès assagístic i acadèmic s'haja lligat no sols a les qüestions del país i la llengua, sinó que s'ha obert a temes com el feminisme (per això jo hi vaig entrar, en part), a qüestions estètiques i artístiques, a la política internacional, a entrevistes a persones de fora del nostre àmbit, i això ha suposat unes aportacions molt importants. Pense ara en l'entrevista a la filòsofa Maria Xosé Agra. També s'ha obert a Europa, a les dones i a Europa, i forma part d'una xarxa de revistes europees que tenen una difusió forta. Però també el fet d'haver vinculat Simona Škrabec a la revista i a les llengües minoritàries. Amb tot, és una sort que la Universitat de València continue mantenint eixe nivell perquè la fa una de les millors revistes que tenim. Jo sempre he estat molt contenta de formar part de *L'Espill* i, a més, em permetia eixir de l'àmbit acadèmic.

Vostè fou professora visitant a la Universitat de Harvard l'any 1998 i a la Universitat de Yale el 2007. Quins record en guarda? Va ser allà on va conèixer Seyla Benhabib?

La vaig conèixer abans d'anar a Harvard. El 1995 la vam convidar a l'Institut de la Dona, a propòsit d'un llibre que havia escrit sobre Hannah Arendt, *The Reluctant Modernism of Hannah Arendt*. I posteriorment, ella em va convidar al Center for European Studies, on vaig anar més a aprendre que a participar-hi. És molt important eixir del teu àmbit, cal eixir i aprendre. Ara ho fan molt els joves, però en la meua època no hi havia possibilitats. Jo vaig anar com a professora lectora a Edimburg el 1971, però en aquell temps era quasi una excepció. Però tornant al tema, Seyla ha estat fonamental per a mi. Jo havia estudiat teoria crítica i ella va ser alumna de Habermas, i unia la teoria crítica amb l'àmbit feminista. De fet, ella reformula la Teoria de l'Acció Comunicativa de Habermas tot buscant un universalisme interactiu, i esmenta Arendt en parlar del subjecte universal, generalitzat, però també d'un altre concret (l'altre generalitzat i l'altre concret) i en aquest altre concret està la dona. Es tractava de situar el subjecte concret, la dona, i no sol el subjecte generalitzat de les lleis universals que parlen de la condició humana. Seyla Benhabib va ser clau, va reformular la noció d'"espai públic", a partir d'un enfocament feminista i ha sigut clau en qüestions com ara l'emigració, els drets dels altres, de tots els residents estrangers i refugiats, Per això, és una de les veus més respectades en l'actual debat filosòfic i polític sobre la diferència, el multiculturalisme i el feminisme.

Parlem d'Hannah Arendt. Vostè ha estudiat com en el pensament d'aquesta filòsofa es van redefinint la política i la filosofia fins a arribar a plasmar algunes de les claus bàsiques del segle XX: com seguir pensant quan s'ha comprovat que la modernitat, la ciència i la tècnica, poden representar la fi de la humanitat, i com pot una societat de masses i de consum fer front al perill del totalitarisme.

Gràcies a la influència de Seyla Benhabib i al contacte amb ella vam posar en marxa a València el Seminari Història i Narració, Pedro Ruíz, Jenaro Talens i jo. En el meu cas, jo com a filòsofa, i llavors em vaig obrir a investigar a partir dels treballs de Hannah Arendt. Una cosa em va dur a l'altra, i ja no podia parar... Ha sigut molt enriquidor, de fet, ara estic rellegint-la.

Coneix la correspondència entre Hannah Arendt i l'escriptora Mary MacCarthy?

Sí, la vaig llegir fa temps. *Entre amigas. Correspondencia entre Hannah Arendt y Mary McCarthy* és un llibre magnífic, i això que a mi no m'agrada molt llegir obres epistolars, però vaig traure moltes idees i claredat d'aquell llibre, també sobre molts aspectes relatius a Heidegger, un autor que Arendt treballà molt.

Parlem ara de Joan Fuster, a qui vostè va conèixer i tractar durant un temps. Com veu l'obra de Joan Fuster des de la perspectiva social i intel·lectual d'avui?

La veig vigent! I això es pot comprovar anant a assaigs com ara *Diccionari per a ociosos*, un llibre que a mi m'agrada molt, però podria ser qualsevol altre llibre, en la majoria dels seus escrits podem constatar que la seua obra és molt vigent. En *Diccionari per a ociosos* vas a qualsevol vocable i t'atrapa amb debat actuals que estan passant ara. Com és el cas de l'entrada "Amor", on parla d'un tema plenament vigent: els estereotips de l'amor romàntic. Aquest tipus d'escriptura assagística que ell elabora excel·lentment és intrínsecament pensament crític. A banda d'una escriptura perfecta i correctíssima, que crida l'atenció, per la sintaxi tan polida, la claredat d'idees, la manera de reflexionar. La seua manera d'entendre l'assaig és allò que li permet no ser dogmàtic sobre allò que plantejava, i per això deixa preguntes obertes, escriu com escriu, amb eixe to desentès, amb distància...i torna sobre els problemes. No és "meninfotisme" ni una posició distant, sinó una manera profunda d'escriure. En Fuster trobem les virtualitats que té la forma assaig de vehicular el pensament crític, i de les quals parlava Adorno en el seu llibre, *L'assaig com a forma*. Tot això es dona en l'escriptura de Fuster, sobretot en llibres breus, com *Diccionari per a ociosos*, o en els *Diaris*. La seua forma d'escriptura feia que allò que opinava sobre el present, sobre les coses més immediates, fos també pensament crític.

Quina va ser la relació de Fuster amb les dones escriptores i intel·lectuals coetànies a ell? Coneixia les autores feministes del segle XX?

Jo era molt joveneta, era estudiant. I la relació que ell pogué tindre amb altres dones escriptores o intel·lectuals no la conec bé, però el cas és que va mantindre correspondència amb algunes escriptores, i que coneixia publicacions del feminisme radical, el francès, però fins i tot dels Estats Units, a través de revistes estrangeres, sobretot franceses. La crisi del que es va anomenar com *La Mística de la feminitat*, títol del llibre de Betty Freidman que va fer furor quan es va publicar al 1964 i que va traduir al català Maríà Aurèlia Capmany. Sens dubte Fuster ho coneixia com també havia llegit Simone de Beauvoir. Estava atent al que ocorria al seu voltant i tenia un pensament molt dinàmic, molt antidogmàtic. La seua forma de reflexionar era una forma filosòfica, però gens dogmàtica, i així ho fa possible l'assaig, que possibilita el pensament crític i transmetre'l.

Podem parlar de Fuster i feminisme, i en quin sentit, en els seus escrits, en la manera com es va relacionar amb les escriptores de l'època?

En tots els sentits, si obres *Diccionari per a ociosos* trobes que s'inicia amb el concepte d'amor. I és ací, en parlar de l'amor cortés que Fuster introdueix clarament una vinculació entre aquest problema afectiu i sentimental amb el que ara qualificaríem com un canvi en les relacions entre els sexes, més pròpiament: les redefinicions dels rols de gènere. I és curiós comprovar com reflexiona sobre aquestes innovacions que signifiquen un paper actiu per a les dones en el seu reajustament en la societat, al mateix temps que insisteix en la constatació de què la societat Occidental és i continua essent masculina, malgrat aquests reajustaments.

La lucidesa de Fuster li fa veure, ja en els anys seixanta, els canvis de rols de gènere que s'iniciaven i els canvis que s'insinuaven en els moviments feministes dels setanta, que anaven més enllà del sufragisme per demanar la igualtat. El 1973 Fuster ja planteja que calia una lluita més radical, un canvi més revolucionari. Ell, com a bon il·lustrat, critica els prejudicis, i el sexisme ho és. Fuster parla de la força dels prejudicis i diu que "els prejudicis pesen més que les lleis". El que ocorre és que ara fan mitologia de tot. I clar, no se li podia demanar a Fuster que parlara de tot... I sí, va parlar de feminisme perquè no se li escapava res i per la seua idea de justícia i del dret de les persones a realitzar-se i al seu alliberament personal, però realment... Per què havia de fer-ho? No se li poden demanar impossibles, ni que responga a allò que ara és políticament correcte tants anys després. Cal posar-se en el moment, en el temps que ell va viure i entendre les circumstàncies.

“La lucidesa de Fuster li feu veure, ja en els anys seixanta, els canvis de rols de gènere que s’iniciaven i els canvis que s’insinuaven en els moviments feministes dels setanta”, diu Neus Campillo. Jesús Císcar

Així i tot, ho va fer, en va parlar

Amb tot, ho va fer, i tant. Només cal fer una ullada als articles que va publicar en els anys setanta a *La Vanguardia* i a *Tele/Expres*, com ara “La emancipación de las señoras”, “Juguetes y feminismo” y “Si las mujeres mandasen”, entre altres. I tot allò jo ho vaig anar descobrint a posteriori, anys més tard, en rellegir llibres seus, com *Diccionari per a ociosos* amb altres ulls i articles que no havia llegit. Ara ho llegia des d’una altra perspectiva, quan jo ja estava formada i investigant sobre el feminisme. La meua lectura dels seus llibres no era igual abans i després de treballar el feminisme. I llavors va ser quan vaig veure que Fuster sí que estava ja fixant-se en aquells aspectes relatius a la igualtat i els drets de la dona, problemes de molta dificultat en aquell moment, i que es qüestionava el paper de l’amor romàntic.

Vostè va nàixer a Sueca. Quina va ser la seua relació amb Fuster? El conegué des de ben jove?

L’estiu de 1964 jo tenia 19 anys, jo havia acabat el Pre-univeritari i anava a matricular-me en Filosofia i Lletres. En aquell moment jo ja havia llegit *Escrit per al silenci*, el llibre de poemes que m’havia deixat un amic de Sueca i després *El descrèdit de la Realitat*, que vaig traure de la Biblioteca i una lectura que em va colpejar, em va impressionar molt. I després vaig arribar a *Judicis Finals*, i aquests eren pràcticament els meus llibres de capçalera, me’ls sabia de memòria. De Fuster m’interessava com escrivia, amb un estil d’assaig filosòfic que era el que m’encisava, però jo no copsava les qüestions polítiques per a res. A mi el que m’agradava era llegir i no arribava a comprendre ben bé què era el que estava passant. Curiosament *Nosaltres els Valencians* i el *País Valencià*, que també els vaig traure de la biblioteca, els vaig llegir molt més tard. Però el que sí que feia era escoltar Fuster a les tertúlies a casa seua, i per aquella època aparegué la polèmica al voltant del llibre *País Valencià*. I se’n parlava molt. En aquell moment hi havia un grup de fusterians que anaven a parlar amb ell a sa casa i jo m’hi vaig unir. Érem Rosa Rodrigo i Pilar Ferrer, que també estudiava Filosofia, i ens hi vam apuntar i anàrem a sa casa i érem jovenetes. Fuster ja tenia quaranta-dos anys i nosaltres érem unes jovenetes i ens deia coses i allà estàvem, *in albis*. Era molt bromista i ens tractava de tu a tu, ens parlava molt bé. Mai tinguérem la sensació que Fuster mostrara un tracte diferent amb nosaltres pel fet de ser xiques. Ens tenia una gran consideració i això que érem unes cries, potser era el fet d’estudiar filosofia a la Universitat, però també el seu tarannà respectuós i afable. Ens tenia confiança i recorde que les nostres converses eren sobre el país, sobre filosofia. Parlàvem de Montaigne, de Sartre, de Paul Valéry i, sobretot Camus, que en aquell moment estava en auge i ell n’havia traduït *La pesta*. Eren autors que ell havia llegit i que coneixia molt bé. I parlàvem també de qüestions polítiques, de les nacions i de sí hi havia d’haver un compromís polític i una implicació personal en un lluita real per part dels intel·lectuals, en referència a l’obra de Sartre, *Les mans brutes*, que parlava

d'aquest aspecte, si calia o no embrutar-se les mans per a aconseguir certs objectius polítics i socials. Eren temes candents, si la política implicava una lluita violenta o no. Parlàvem de moltes coses, de polèmiques diverses, de què passaria políticament, de com l'instigaven i de com ell ni sabia com respondre-hi, com explicar-se la tergiversació que s'estava fent d'allò que escrivia.

I aquell estiu de 1964 en què vostè, una jove estudiant de filosofia, li va passar a màquina el manuscrit de *Diccionari per a ociosos*... Conte'm com va ser?

Ah, sí! Anàvem fent certa amistat i jo, quan anava a València, li duia revistes del quiosc Soriano, com ara *Paris Match*, revistes que el connectaven amb el món. I un estiu em va demanar si podia fer-li una còpia a màquina de *Diccionari per a ociosos*, perquè l'editor li la demanava. I allà estava jo, a la caseta del Mareny on estiuejàvem, pegant-li a l'Olympia xicoteta que tenia mon pare i amb els papers de carbonilla, que tan poc m'agradaven. I Fuster en agraïment, em va regalar un llibre seu, *El Bandolerisme Català*, i ja mai més en tornà a demanar res, crec que les meues dots com a mecanògrafa no eren molt bones [riu]. Segurament Fuster es degué quedar convençut que no em guanyaria la vida precisament com a secretaria-mecanògrafa. Així va ser la meua relació amb ell, de parlar i sentir-lo parlar, però no com a escriptora, perquè jo no vaig començar a escriure fins a molt després. Recorde que uns anys més tard jo havia escrit un article sobre els sofistes, el meu primer article, i en aquell moment ja s'havia acabat per a mi el temps de les tertúlies i converses inacabables, jo ja estava casada i treballava... I un dia me'l trobe pel carrer i em diu: "He llegit això teu sobre els sofistes i està molt bé, segueix escrivint". Jo estava, això que en diuen, "*anonadada*". Aquell home s'ho llegia tot. Aquell paper meu era una cosa acadèmica, exclusiva per als companys de la universitat i ell ho havia llegit. Fuster era un gran lector, s'ho llegia tot, era un lector exhaustiu!

Molts dels que el conegueren destaquen d'ell la seua generositat.

Una vegada estàvem en un míting a Sueca i em va dir: "Tots volen que estiga amb ells i jo no puc. La qüestió de nació jo no puc fer-la exclusiva", em va dir, en una conversa de carrer. Un temps més tard, quan li posaren la primera bomba, aní a veure'l. O quan detingueren Carrillo. I ell deia: ja veuràs com l'amollen, i tenia raó. Sempre vaig mantindre una relació molt cordial amb ell, però no era una relació en tant que jo acadèmica o escriptora, no, vam tenir una relació més informal. Era una cordialitat, érem veïns del poble, i sempre ens havíem tingut molta simpatia. Sentíem una complicitat perquè jo sempre he sigut valencianista, tot i que compartia altres passions. Les tres passions de la meua vida han estat la llengua, la filosofia i el feminisme. I la vida familiar i personal, per descomptat. I com et dic, era molt bromista, a Josep Lluís Blasco i a mi quan ens veia ens deia: "Ja han agarrat els filòsofs l'ente pel rabo?" i rèiem [i riu Neus en recordar-ho]. Era molt burleta. Fuster era un filòsof antimetafísic perquè ell assimilava la filosofia a una metafísica dogmàtica.

A *Nosaltres les fusterianes* Josepa Cucó i Adela Costa parlen de l'absència de dones i referències i en l'obra de Fuster i d'una presència més aviat passiva de les dones en els cercles fusterians... Vostè què en pensa?

Trobe que Fuster sempre ens va tractar, a les dones que ens hi apropàvem, en un pla d'igualtat. El que passava és que en aquella època els ambients eren molt masculins, però ell era molt respectuós i ens mostrava reconeixement. Més enllà del que jo hauria esperat i tot, perquè quan va elogiar el meu article dels sofistes jo a penes començava a investigar.

***El descrèdit de la modernitat* és un llibre seu que du un títol ben fusteria. Vostè, que admira *El descrèdit de la realitat*, n'ha escrit que és un assaig "modèlic".**

Això del títol ho vaig fer a consciència, a propòsit, no és gens casual. *El descrèdit de la realitat* és un llibre que em va impressionar, un assaig sobre art fonamental que vaig llegir amb entusiasme. Tot allò que escrigué Fuster sobre el Giotto no ho he oblidat mai. Quan vaig escriure el meu llibre, ja feia anys que havia llegit *El descrèdit de la realitat*, i el que jo volia era qüestionar la modernitat il·lustrada. Estàvem en plena postmodernitat, i ens qüestionàvem les pautes marcades per la modernitat i la Il·lustració. La dialèctica de la Il·lustració d'Adorno havia posat ja en evidència la paradoxa de la modernitat, és a dir, per una banda la tesi dialèctica de la Il·lustració, el seu objectiu alliberador, possibilitats d'alliberament, i per altra, el fet que el procediment de racionalització per a aconseguir-ho resulta opriment o dominador. I això es veu clarament en el feminisme. El programa il·lustrat parlava de llibertat, i la Revolució Francesa de llibertat, igualtat i fraternitat, i el que va passar és que es va reformular el patriarcat i calgueren formes noves d'alliberament. I el llibre sorgeix d'ací, i tracta qüestions com ara els canvis en el temps, la història, els subjectes, la idea de progrés, les propostes filosòfiques d'Adorno, Weber i Foucault. Era un descrèdit de la modernitat en fer-li la crítica, a la modernitat. D'igual manera que en fer-li la crítica a l'art, es feia el descrèdit de la realitat.

Què llig actualment Neus Campillo?

Doncs llig coses variades, per a començar, molts articles per tal d'entendre què està passant amb la qüestió de l'energia, quina relació té el gas amb la pujada del preu de la llum. Ningú s'ho explica ni ningú arriba a poder explicar-ho als altres, i així estem. I bé, a banda d'això, que és un poc anecdòtic, estic llegint la biografia de Barack Obama, i també rellegint Hannah Arendt, llibres com ara *Los orígenes del totalitarismo*, entre altres, perquè estic treballant en un article i m'interessa aprofundir en el concepte d'humanitat que ella tenia i en la relació totalitarisme-humanitat. I també estic llegint *Stone*, una novel·la de John Williams.

La conec. No l'he llegida, però m'han contat que més que allò que diu és com ho diu. Sembla que sorprèn i atrapa.

Sí, a mi em té ben captivada.

Sempre és bo estar engrescada amb lectures i projectes, i vostè ho està. Celebre molt haver-la conegut, Neus, i gràcies per aquesta conversa tan humana i enriquidora.

[elDiario de la Cultura](#)

He visto un error

Contenido patrocinado

La alarma que está arrasando en España, ahora con una oferta limitada especial

Securitas Direct | Patrocinado

Mira por qué los millennials utilizan este método para aprender un idioma

El método más eficaz para aprender un nuevo idioma.

8Belts | Patrocinado

Más información

Pobre hombre

elDiario.es

Al descubierto: El coste real de los paneles solares

Eco Experts | Patrocinado

Únete a la conversación

Lo más leído por los socios